

“Opgroeien kun je niet alleen”

Beste mensen,

Toen ik gevraagd werd voor de Preek van de Leek wist ik gelijk wat mijn onderwerp zou zijn: het opgroeien van de jeugd. En alles wat daarbij komt kijken. Want sinds ik me als wethouder in mei vorig jaar vanuit mijn functie met jeugdhulp ben gaan bezighouden ben ik pas echt tot het inzicht gekomen dat goed opgroeien niet zo vanzelfsprekend is. Dat wist ik natuurlijk al wel, maar ik heb in de afgelopen anderhalf jaar zo veel voorbeelden gezien en gehoord van hoe verschrikkelijk het mis kan gaan tijdens het opgroeien van kinderen dat dit onderwerp me sindsdien erg bezig houdt.

Ik wil u dan ook meenemen in mijn persoonlijke ervaringen en waarnemingen, en wil met u kijken naar onze eigen rol bij het opgroeien van de jeugd. En dan bedoel ik niet alleen onze “voor de hand liggende” rol bij onze kinderen, nichtjes en neefjes of kleinkinderen, maar ook als lid van de “pedagogische civil society”, de sociale gemeenschap waar we allemaal deel van uitmaken en in meer of mindere mate actief participant in zijn.

Ik heb mijn preek dan ook getiteld “Opgroeien kun je niet alleen”. Een vrije vertaling van “It takes a village to raise a child”, een oud Afrikaans gezegde dat erop duidt dat bij het opgroeien van kinderen niet alleen de ouders, maar alle mensen in de directe omgeving van het kind betrokken zijn. De hele gemeenschap in de omgeving rond het kind heeft hierin een rol. Ouders dragen niet alléén de verantwoordelijkheid voor de opvoeding, daar is meer bij nodig.

Mijn Preek van de Leek opende met een smartelijk liedje, gezongen door mijn vriendin Ineke Fraza. Het dateert uit 1928, en vroeger, toen onze dochters nog klein waren zongen we dat wel eens voor de grap voor hen. Want zij vonden dat liedje over een kindje dat door haar moeder in de steek werd gelaten en stierf altijd zó zielig dat ze spontaan moesten huilen. Het leek uit een andere tijd, onwerkelijk, dat verhaaltje uit de vorige eeuw over een losbandige moeder. Maar nog maar vorige week las ik een bericht in de krant van een postbode die gehuil hoorde in een woning. Toen de gealarmeerde politie de woning openbrak troffen zij twee kinderen, eentje van anderhalf en een baby, moederziel alleen in huis.

De andere introductie van mijn preek las Willeke van Amerongen zojuist voor, het bijbelse verhaal van de verloren zoon. In eerste duiding is dit het verhaal van de onvoorwaardelijke vaderliefde. Een zoon die zijn vader verlaat en de erfenis verbrast komt berooid terug. Hij schaamt zich, maar zijn vader onthaalt hem als een vorst en koestert hem. Zijn terugkeer betekende voor zijn vader de wedergeboorte van zijn zoon, reden om feest te vieren. Daar kom ik straks op terug.

Elke liefhebbende ouder herkent die onvoorwaardelijke liefde voor zijn of haar kind. Toch? Dat dat echt niet zo vanzelfsprekend is hoorde ik vorig jaar, tijdens een bijeenkomst met jongeren in het kader van de transitie Jeugdzorg. Ik sprak een jongen die vanaf zijn pubertijd in een 24-uurs zorginstelling woonde. Hij was na een lange periode van zorg uitbehandeld en hij kon terug naar huis, maar zijn moeder hoefde hem niet meer. Ze had er geen zin meer in, en hij stond voor een dichte deur. 15 jaar oud.

In de samenleving anno nu, en eigenlijk anno altijd, kom je die tegenstellingen voortdurend tegen.

Van onverantwoordelijk, weinig betrokken ouderschap, zeg maar de ontaarde ouder, tot de onvoorwaardelijk liefhebbende ouder. En alles wat daar tussen in beweegt. En voor die kinderen en ouders die het niet zonder hulp redden proberen we in Nederland, met professionele zorg en hulp, op allerlei niveaus een antwoord te vinden. Met meer en minder succes. Het heeft mij veel tijd gekost om thuis te geraken in de wereld van jeugdzorg. Wat wij bieden op dit terrein is ongelooflijk complex, en voor leken haast niet te doorgronden. Dat een adequaat zorgaanbod bij kinderen die een aangeboren stoornis hebben echt nodig is, is me inmiddels wel duidelijk geworden. Afgelopen vrijdag was ik bij een jeugdzorginstelling waar kinderen vanaf 3 jaar worden begeleid naar het onderwijs, omdat zij dit zonder deze bijzondere begeleiding niet gaan redden.

En ik was in een klasje van iets oudere kinderen die als gevolg van hun stoornis gedragsproblemen hebben en zelfs op het speciaal onderwijs niet kunnen functioneren.

Het aantal stoornissen is zo groot dat ik me niet aan de indruk kan onttrekken dat ook de professional af en toe het spoor bijster is, daar waar het gaat om stoornissen, het vaststellen van diagnoses en de bijbehorende behandelmethodes. Ik zal dat toelichten:

In 1950 is men begonnen met het beschrijven van psychische stoornissen in de DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders).

De eerste versie had de dikte van een schoolschrift maar in 2014 verscheen de vijfde versie, en deze heeft 576 bladzijden. Dankzij internet kan je hierin opzoeken welke stoornis je hebt, en als je werkelijk wilt is er altijd wel een die bij je past. De stoornis is niet langer een verklaring voor menselijk gedrag maar een label, waarmee kinderen naar mijn mening soms wat al te makkelijk in een hokje worden gezet.

En zelfs al heb je geen gediagnosticeerde stoornis, dan toch. Er worden in Nederland 10 keer meer kinderen behandeld met medicijnen voor ADHD dan dat überhaupt die diagnose wordt gesteld. Wat ook opvalt is dat de wachtlijsten bij jeugd geestelijke gezondheidszorg hoger zijn dan ooit.

We hebben voor onze jeugd allerlei systemen, structuren, methodieken en vooral medicatie bedacht. Ik was laatst bij een lezing van hoogleraar pedagogiek Micha de Winter. Hij verfoeit het medicaliseren van jeugdzorg en refereerde aan een moeder die hij kent en die alle 3 haar kinderen Ritalin geeft. Zij vond het wel lekker rustig en stelde serieus voor om ook haar man dit medicijn voor te schrijven. En dit is géén grap!

Ik vertel u dit alles om u een beetje wegwijs te maken in de wereld die jeugdzorg heet. En waar wij dus nu lokaal verantwoordelijk voor zijn. In de gemeente, maar wat mij betreft vooral ook in de **gemeenschap**. Al in de eerste week van de overdracht van jeugdzorg van provincie naar gemeente werd pijnlijk duidelijk dat de problematiek bij de jeugd in Wijk groot is, en complex. Ons lokale Wijkteam heeft toen typen problemen in die ene week al gehad. Uithuisplaatsing, ondertoezichtstelling, huiselijk geweld, verslaving, het hele scala was in die eerste week al voorbij gekomen. En daar hield het niet bij op. Er zijn gemiddeld 2 crisissituaties per week, en soms meer. De problematiek is heftig, en vraagt veel professionele inzet.

De casussen raken me. Een kind van 13 dat thuis niet meer te hanteren is en de boel kort en klein slaat. Een paar weken later gebeurde zijn iets oudere broer hetzelfde.

Twee pubermeiden die om vrijwillige ondertoezichtstelling vroegen, omdat moeder hen vernedert en geestelijk mishandelt. Ze kozen er vrijwillig voor uit hun vertrouwde omgeving en vriendenkring te gaan, dat geeft wel aan hoe beroerd hun thuissituatie was. Een beeld dat prompt werd bevestigd de dag nadat de meiden vertrokken, toen de moeder alle spullen van haar dochters in vuilniszakken op straat zette. Ze wilde niets mee met hen te maken hebben. Een andere moeder, een alleenstaande en verslaafde moeder die in de huiselijke omgeving onder toezicht oog van haar 5 jarige zoon dingen doet die een kind van die leeftijd niet zou moeten meemaken. En ze is weer zwanger, omdat ze dat zo leuk vindt.

Micha de Winter, de hoogleraar die ik net aanhaalde, geeft aan dat vrijwel **alle** problemen bij jeugd voortkomen uit complexe gezinsproblematiek. Die zich overigens voordoet in alle lagen van de bevolking. Ook collega's in de regio Hilversum geven aan soms verbijsterd te zijn over wat zich allemaal afspeelt achter de voordeuren van die prachtige Gooische villa's.

Ik stel me zelf regelmatig de vraag: Heeft de jeugd van nu zoveel meer opgroei- en opvoedproblemen dan vroeger? Want mijn ervaringen zijn best heftig, en inmiddels ook talrijk. Talrijker dan ik zou willen. Ik spiegel die vraag aan mijn eigen jeugd, en daar neem ik u in het volgende mee naar toe.

Want ook mijn moeder mopperde vroeger al over: "Die jeugd van tegenwoordig". En dat bedoelde ze niet positief. Ik ben opgegroeid in de 60-er en 70-er jaren, wat in het perspectief van die tijd een revolutionaire periode was. Het veranderde tijdsbeeld in de jaren na de wederopbouw van de tweede wereldoorlog uitte zich vooral in cultuur. Andere muziek, waarvan de Beatles een belangrijke exponent waren. Meisjes gingen broeken dragen, jongens lieten hun haar groeien.

Ik herinner mij dat dienstplichtige jongens hun haar moesten afknippen als zij in militaire dienst gingen, er is toen letterlijk door hen gevochten om hun lange haar te mogen behouden. De vrouwenbeweging kwam op waardoor meisjes niet meer als vanzelfsprekend voor het oude rollenpatroon kozen. In toenemende mate werd het gewoon dat ook jongens huishoudelijke taken op zich namen. Dat mijn broer, enige jongen tussen 6 meiden, van zijn zussen moest afdrogen vond mijn moeder maar gek. Want waar zoveel meiden waren hoefde een jongen toch niet de vaat te doen? In die tijd nam seksuele vrijheid, mede door het binnen bereik zijn van voorbehoedmiddelen, explosief toe. De jeugd dronk, blowde, zei jij en jou tegen hun vader en moeder, ging niet meer naar de kerk en liet zich steeds minder aan het ouderlijk gezag gelegen liggen. Ouders vonden de jeugd maar een losbandig zootje, en ik hoorde ook de mijne regelmatig verzuchten: "Wat moet daar nu later van terecht komen?" Al gaf mijn moeder eerlijk toe dat ook haar ouders dat in hun tijd al zeiden bij het aanschouwen van hun eigen kroost.

"Die jeugd van tegenwoordig". Ik hoorde laatst op een basisschool twee meisjes uit groep 7 tegen elkaar zeggen dat die kleuters van tegenwoordig een veel grotere mond hadden dan zij "vroeger" hadden. Tja....

De jeugdproblematiek is echt niet van nu. In de canon voor de jeugdzorg wordt al melding gemaakt van burgerweeshuizen in de 17^e eeuw, die gezien worden als "de kraamkamers van Jeugdzorg." In de literatuur die ik nasloeg voor mijn verhaal van vandaag stond een manifest afgebeeld uit 1917, van de "Nederlandse Tuchtunie" met als titel "de tuchteloosheid van de jeugd". Er staan "aanmaningen op jegens ouders om beter op hun kinderen te letten". Het zg morele verval van de jeugd is dus echt niet een actueel onderwerp, iedere generatie loopt hier tegen aan. Er kan niet altijd harmonie zijn, kinderen willen vrijheid en raken daarbij aan de grenzen van de maatschappij en hun omgeving. En dat levert strijd op, in het verleden en nu.

Wat wel verschilt is de context waarin de jeugd opgroeit. Vanuit de stelling "je locus is je focus" neem ik u opnieuw nog even mee naar mijn eigen jeugd. Ik ben opgegroeid in het centrum, van het toen nogal vervallen stadje Wijk bij Duurstede, in een groot katholiek gezin van 7 kinderen, 6 meiden, 1 jongen. Mijn moeder was huisvrouw, mijn vader was aannemer en werkte zoals toen gebruikelijk was 6 dagen in de week. En daar heb ik herinneringen bij, die nu in liedjes of weemoedige verhalen van leeftijdgenoten nog wel eens geïdealiseerd worden. Elke zaterdagavond in bad in een grote teil in de bijkeuken. Er werden koekjes en appeltaart gebakken voor de zondag. Als ik daaraan denk komen in mijn hoofd onvermijdelijk de liedregels op van het bekende liedje van Gerard Cox:

We gingen nog in 't bad, haartjes nat
Nog even op, totdat vader zei: "Vooruit, naar bed"
Dan kregen we een kruik mee
Gezichten op 't behang
Maar niet echt van binnen bang
Toen was geluk heel gewoon.

Misschien dat ik het nu wat romantiseer, maar dat is het beeld wat ik bij me draag van mijn eigen jeugd. 's Avonds na het eten nog even televisie kijken en dan op de knietjes het avondgebed bidden. We kregen een dropje mee en dan in de kou naar boven, waar toen nog geen centrale verwarming was. In de zomer met het hele gezin op pad, in een grote bungalowtent. Eerst over de

grens naar België, naar Remouchamps. Of, op zijn Wijks: Reemoesjamps Later naar Duitsland , Oostenrijk, Italië... Ik kijk er goed op terug en ben er stellig van overtuigd dat dit de basis heeft gelegd voor wie ik nu ben: ik beschouw mezelf als een gelukkig mens. Maar een gelukkige jeugd is zeker geen garantie. Ook in ons mooie gezin ging het ruim 12 jaar geleden mis, toen mijn oudste zus in een depressie belandde met alle verschrikkelijke gevolgen van dien. Ze is er niet meer.

Een gelukkige jeugd is dus echt geen toverwoord. Andersom trouwens ook niet. Een slechte jeugd hoeft niet per se een voorbode te zijn van een ongelukkig leven. Onlangs hoorde ik een voorbeeld uit een onderzoek naar "nature" en "nurture": over wie je van nature bent en wat opvoeding met je doet. Twee tweelingbroers uit één gezin groeiden samen op, in een disfunctioneel gezin waarin vader in en uit de gevangenis kwam. De ene jongen werd net zo'n crimineel als zijn vader, zijn broer werd advocaat. Toen beiden werd gevraagd hoe dat zou zo kwam, zeiden ze allebei, onafhankelijk van elkaar: "vind je het gek, met zo'n vader".

Sleutels tot geluk, of tot ongeluk, bestaan niet maar omgevingsfactoren spelen onmiskenbaar een grote rol bij het opgroeien en opvoeden van kinderen. En welke rol hebben wij daar in, welke opdracht ligt daar voor ons, zoals wij hier zitten. Weldenkende mensen, met het hart op de goede plek.

Hoe kunnen wij die omgevingsfactoren positief beïnvloeden? Dat hoeft volgens mij niet zo ingewikkeld te zijn.

Ter illustratie wil ik wederom met u een voorbeeld delen uit mijn eigen ervaring. Als ik terug kijk, vanuit mijn ongetwijfeld beperkte perspectief, denk ik dat de tijd waarin ik opgroeide echt anders was. Vergeef het me, ik ben ook al 56. Het begrip "omzien naar elkaar" is geherintroduceerd bij de invoering van de Wmo in 2007, maar was destijds een vanzelfsprekendheid. Zo herinner ik mij dat mijn moeder paste op de kinderen van haar schoonzus als die moest bevallen, en andersom. De een had 7 kinderen en de ander 6, dus dat was echt wel wat we tegenwoordig "een uitdaging" noemen. Maar ik heb er nooit een klacht over gehoord.

Een hevig puberende neef, die in het gezin van mijn tante zijn weg niet zo goed wist te vinden, werd door ons meegenomen op vakantie. Wij vonden het geweldig en mijn tante kreeg even rust en kon daardoor weer even voor uit. Zo ook de moeder van een vriendinnetje, die zwaar belast was met de mantelzorg voor haar zieke ouders. De vriendin logeerde weekenden achtereen bij ons en ging mee op vakantie, waardoor haar moeder zich kon focussen op haar zorgtaak. Respijtzorg, voordat het begrip werd uitgevonden. Was dat zo bijzonder? Ik weet het niet, wij vonden zelf van niet. Dat deed je gewoon. U voelt het al aankomen: daar zit de kern van mijn betoog.

Maar voor ik daar aan toe kom wil ik een antwoord geven op de vraag die ongetwijfeld bij u is opgekomen: Gaat het dan zo slecht met de Jeugd van Tegenwoordig?

Ik kan volmondig zeggen: "nee, dat is niet zo." 80% van de jeugd groeit goed op. 15% heeft opgroei en opvoedproblemen en met 5% gaat het slecht. En zelfs met die 5% hoeft het, mits zij de juiste opvang en begeleiding krijgen, niet per se verkeerd af te lopen. Vorig jaar was ik bij een jongerendebat en wat mij opviel was dat kinderen die behandeld zijn in jeugdzorginstellingen allemaal ontzettend mondig zijn. En dat bedoel ik positief. Ik was in een zaal met wel 150 jongeren en het debat was zowel inhoudelijk als qua sfeer mooi en respectvol. Ik was blij te ervaren dat deze kinderen echt niet allemaal kansloos zijn. Waar ik wel door geraakt werd was het gebrek aan liefde dat die jongeren hebben ervaren, anders dan de professionele genegenheid die zij ervaren van de beroepskrachten in jeugdzorg. (Waar ik trouwens een grenzeloos respect voor heb gekregen). Een inmiddels bijna volwassen jongen vertelde mij vorig jaar dat hij maar één vertrouwenspersoon had: zijn mentor uit het jeugdinternaat. Verder niemand.

Ik vind dat elk kind recht heeft op liefde. Op warme armen, in zijn naaste omgeving. En daarmee kom ik terug op het Bijbelverhaal dat Willeke verteld heeft over de Verloren zoon. Want dat verhaal gaat mijns inziens niet alleen om die onvoorwaardelijke liefde van die ene vader voor zijn zoon. Het verhaal gaat over **Alle** kinderen, die onvoorwaardelijke liefde verdienen. Ook als zij fouten maken en een tweede kans nodig hebben. Of een derde. Of een vierde. Net als de Verloren Zoon.

Gelukkig zie ik veel mooie voorbeelden om me heen. Mensen zoals Willeke en Marco van Amerongen die 6 kinderen met een beroerde achtergrond in hun gezinshuis in Cothen een warm onderdak bieden, in een veilige gezinsomgeving. En ik sprak deze week met twee pleegouders die, nu hun eigen kinderen volwassen zijn, onderdak bieden aan een bepaald niet makkelijk pleegjochie, dat eigenlijk nergens anders heen kan. Een ander stel pleegouders biedt een tienermeisje dat af en toe thuis uit de bocht vliegt regelmatig een paar dagen onderdak, om de alleenstaande moeder even te ontzorgen. Ook deze voorbeelden zijn gelukkig talrijk. Veel talrijker dan ik had verwacht.

De jeugdzorg ligt bij ons, bij de gemeenschap. Dat vraagt wat van ons. Dat vraagt van ons aandacht voor de kinderen om ons heen, vooral voor de kinderen met wie het niet vanzelfsprekend goed gaat. Ik kan niet genoeg benadrukken dat dat niet de verantwoordelijkheid is van de ouders alleen, maar van ons allen. Van de sportcoach op het voetbalveld, de buurvrouw, de juf op school, de buurtoma om de hoek. Wij zijn samen dat dorp, dat om onze kinderen heen moet staan. Bij een goede Preek van de Leek hoort natuurlijk ook een bijbeltekst. De mooiste is wat mij betreft de regel die door Jezus als hoogste wet werd gezien en ook voor mij als Oerwet geldt: "heb uw naaste lief, zoals gij als uzelf lief hebt."

Dit was mijn Preek van de Leek voor jullie.

De warmste armen

Misschien ben ik een scheve stoel
Ik heb mezelf niet in elkaar gezet.
Ik hobbel. Iets in mij past niet zo
goed. Er is lang aan me gewerkt,

Jullie kloppen, schroeven, vijlen
en vergaderen in een rare taal
Ik vraag: praat minder met elkaar
en meer met mij, wacht niet af

Tot het te laat is voor voorzorg,
Maak het niet moeilijker dan het
was. Wat ik nodig heb is een dorp,

het onderdeel van mij dat ooit
vergeten werd. De warmste armen
zijn het meest dichtbij

Gedicht van stadsdichter van Utrecht: Ingmar Heytze,
uitgesproken bij de overdracht van de Jeugdzorg
van provincie naar gemeente op 6 november 2014